

ע ל ה ר ג ע

מוחקה בלירחמים. ויודעים אתם משום מה: אני רוצה להבטיח עצמי מדבר אחד: מהקורא הרוצה שיכדחו אותו. ולהקורא האמתי יכול אני רק ליעץ עצה טובה: רוצה אתה בספר טוב בזמננו—קח את זה שמבדחך קוראים לו בשם משעמם. בדיחה תמצא בעתונות התולית, במצוירת ובחלקים מאלו שנפלו כסעות גם לתוך במות אחרות. את הספר הטוב צריך לחפש. גם בלועזית לא תמצאוהו בנקל. ואל-בא תחליפו הומור או סטירה טובה בכדחתו. הטוב הוא בכל אופן מחוץ לנו.

כתבתי פעם: ספרותנו שאחרי-המלחמה אינה גופלת מספרות כל תקופה שלפניה. הגאון הוא בכל עם ותקופה רק מקרה, ואלה הנאחזים בו ומתגאים ב"דורנו" לבטל את הדור הזה—אינם אלא מתעי עצמם ואחרים. כשבאים אנו לדון על קו חייה והתפתחותה של ספרות אין לצרף את הגאון לחשבון. אחרי שקספיר, גתה וטולסטוי—לא כדאי אפשר כל העסק, אלא שבני-אדם רוצים לחיות, וגם ספרות ענין חיים הוא. וכשמוציאים את הגאון (שעל פי רוב הוא אחד בספרותו, לכל הפחות בדורו. רק אצלנו כולנו גאוניס, כידוע, אצלנו ובספרות היידיש") מן הכלל, או אפשר לדון על ספרות כעל חיון-התפתחות. והתפתחות אין כונתה עליה, כי הכל תלוי באמת-המדה. האדם בעל שנייהוזה וחלושי-הרגלים אינו יכול להחשב כמפותח ביותר במובן יופי וגוף. יש לו אמנם רדיו, קולנוע ופסיכואנליזה ומשקפות—אך העינים של הבריא מרחיקות ראות. אל נתגאה!

החיים הם—חיים גם בדור שאינו עולה, ושאינו לו גאון מוכן. ואם תפחיתו מדרישתכם את הגאון (וסוף סוף הרי אתם אינכם גאוניס) וראיתם כי ספרותנו בדורנו ממלאה את תפקידה.

ועוד כתבתי אז: לפני המלחמה אמרתי ביחס לספרותנו: דומה היא לפירמידה. המחט שלה הגיע בשיר הלירי ובנובילה המצומצמת לגובה הגון, ואך אין לנו אלא המחט. הפירמידה צריכה להמלא. ודורנו מצרף אבנים למחט. הספור הגדול והשיר הרחב ממלאים. קשה להרגיש ביצירה הרחבה את הגרעין, כמו שקל לעמוד עליו במיניטורה היצירתית. קשה ללוטוש כל פנה ופנה וכל דף ודף, גם "אגדת" פלובר בדיית-השלמות—אינה אלא אגדה. גם אצלו תמצאו נובילה לא ראשונה במעלה, והרבה חומר של גוף בלי גשמה ב"שלמבו" וגם רומנים חלשים, ואפילו עמודים לא-מוצלחים ב"מדם בוברי" מבחר יצירותיו. ומרומני טולסטוי אפשר גם כן להוציא פרקים מבלי שיבולע לשלמות, ולהיפך, השלמות עוד תגדל, בנשור מעל העץ עלה שנולד כמוש, יצירה בתיכוד רחב היא בעלת אמת-מדה אחרת. וגם לא כל הנובילות והשירים הליריים הקטנים של אותו הנוביליסטן או המשורר שוים. אל נתגאה, עושי-הקטנות ואיני מתכוון להקטין את ערך היצירה המיניטורית. להיפך: לקורא תפל של דורנו חושב אני דוקא את זה שאינו יודע למצוא את הדרך לנובילות הנפלאה של ברדיצ'בסקי ולהשיר הלירי הבייליקאי המצומצם שאין כמוהו לגפשויות. אך אין אהבתי למיניטורה מונעת בעדי מראות את הטוב שביצירות הרחבה. ולא רק מפני שהקורא אוהב ספור גדול. קורא שאינו טועם נובילות חמודה ושיר לירי נפשי או מגובש—אינו ראוי שיכתבו בשבילו גם ספורי רחב. אלא, מפני שספרותנו בעזבה את הדרך הרחבה (של מפו, סמולנסקינא ברורס ומנדלי) נשתקעה בדרך צרה וטוב שהוציאה למרחב.

אך, מה יועילו הדברים? זמננו הוא של פוליטיקה, קולנוע, רדיו, אוירון, מהפכות, פציפיסמוס, גזים, הפלות ועוד. לספרות, ליצירה ממש אין הד גם בעולם הגדול; "אופירה של שלש פרוטות" רחוקה מאופירה כרחוק אדגר וולס, המנוח, מספרות. ועל אחת כמה אצלנו, קופי-העולם ורוקדי-המודה שגם ממה-היפית" טרם טוהרנו. אין לקנא בסופר עברי, לא רק מנקודת שכר סופרים וכבוד. המשוררת הרומנית, זו שר', ב. הביא דבריה בחוברת הקודמת

ורל ספרותנו גוזל שוב מנוחתנו. אחרי שנות גובה-שפל, כבכל חזיונות החיים. החוק שורר גם בה. בשנות הגובה—רבו הרונגים באהליהם, והמקטרגים קטרגו. ואך לא האמינו בעצמם בקטרוגם. עתה, עם השפל, סגתה החוצפה, וכל פה מנבל וכל מי שתופש עט לרגע—מנגל. חזוים נקם ושמחים.

אנו ידענו כי שנות העליה בספרות לא הגבירו את הבטחון בה. לא קטרגנו: מה בצע בקטרוג? "אצלנו הכל רופף כל כך—עד שלא כדאי לשלול, וכל אדם בעל שכל מוכרח להיות חיובי", אמר לי בר-טוביה לפני חצי יובל שנים, בבארו את החיון "אחד העם", איש שולל במהותו שנהפך מתוך הכרח למחייב. שוללינו הם או בעלי-אמביציות אשר בכל כשרון יראו מפריע לאי-כחם להעשות לכה או דלי מחשבה ומעש. שחוף מחרוף ובטול אין להם מה לתת. אינני מבטל את השלילה. שלילה לשם יצירה—ברוכה תהי, ולכן השלמתי עם שלילת אורי צבי גרינברג. הגזמותיו לא הפחידוני. לא כן האחרים. הם שללו כל הופעות ספרות שלנו וחדלו מיצור, או שיצירתם חדלה מהיות יצירה. היוצא מצא לו מנוחה בעתונאות, וגם הספור והשיר נהיו אצלם מלאכה עתונאית. אלהים עםהם. יחרפו, יבטלו. לא אחרפם; הם מגיעים מעצמם להיות מבטלים.

ואך כרגע מצב איום. גור לנו. פעם לאיוו שנים זה מוכרח לבוא. וגם הפעם יעבור. אלא שלעת עתה שולטות ספקנות ומרירות. "גם הארץ זהחנוך העברי לא השכילו"? כן, בישוב קטן כישובנו אין בטחון, לא רק בספרות, ובשנות-שפל בישוב—גם הספרות השפלה.

אצל אומות העולם יש שירידה בחיים אינה משפיעה על הרוח. יש גם להיפך: ירידה בפוליטיקה, ריאקציה, למשל. מיטיבה לספרות ולאמנות יותר מסרוגריס. שנות מהפכה היו תמיד דלות-ספרות. האדם המהפכני רואה בפוליטיקה חזות הכל ומצמצם בה, ועושה את ספרותו למשרתת לה. ליצירה ספרותית לשמה, וסוף סוף אין יצירה אם לא לשמה—(אל לראות בדברי כונה קצונית של "אמנות לשם אמנות", לא לזה התכוונתי). אין שמים לבי. זו עולה לגדולה כשהאדם מתפקד משכרונו הפוליטי. ויודע כי פתיחת-ברזים (כלומר מהפכה פוליטית) אינה לא גדול-כרם ולא מלאכת-יוגב. אצלנו ירידה בחיים אינה ענין פוליטי גרידה. כי אם ענין חיים באמת. ולצערונו—עם הפסק החיים לא גדלו הגעועועים, אחד גורמי היצירה החשובים; הפעם אין שָדָנו מסוגל לגדל עֲרָגה. הסינימה והרדיו ממלאים את מקום החיים, והצמא מרוה בהם את תשוקתו הרחונת שאינה גדולה ביותר. רק בצרפת מתחילה בספרות מעין רומנטיקה, נקיה אל הכפר ואל השדה. על השטח שם דיבקל ולהבדיל פול מורן, ומתחת—פרנסצ'ע מוריאק, (להבדיל מן הפליטוניסטן מוריצ המפורסם). ג'יונו ומולן הגדול. אך הצרפתים הרי הם מנצחים. הם יצאו מכל סכנות של מהפכה, ואצלם עם ירידת החיים צומחים הגעועועים. להעמים המנוצחים אין כח גם לערוג. ואנו היהודים—מנוצחים תמיד.

ואך הגועל הכי-גדול הוא צהלת המתנבאים: "אָמָא! אמרנו מראש!" כן, כן, אמרתם. הירגא בטוחים, יוצרים לא תהיו למרות כל נבואותיכם. העתונות מסוג מפקס הצומחת עתה בקרבנו כפטריות-רעל—תמאס. הקורא ישוב אל הספר. הבלש והמרגלים יגרמו בחילה. הספר הטוב ישוב אל מכוננו, כשאך יורם הרוח קצת. ואנו הרי האומה המשולה לעפר ולכוכבים. זרש אשת המן חכמה מכם, הצהלים. היא ראתה גם את הכוכבים, ואתם רק חובקי-עפר—ולתלועים תשוקתכם.

במשעממים לא הייתי. האשימוני בכל מיני האשמות—חוץ משעמום. ואך זה שנים אחדות שהתחלתי מחבב את השעמום. קורא אני רק ספרים משעממים ובורח ממבדחים כמפני מגפה. וכשמתגנבת אצלי שורה מבדחת אני

אברהם ברוידס

בכף תעלומה

נְאִימֵי כְבוֹשׁ בִּי סַעֲרַת אֲזוּי.
 וְנִשְׂוֵא עֲקַת יָכִים מְזֶה סְגוּף,
 דְּמֵי עֲרָה בְּלִחִין שְׁמֻטוֹנֵי;
 נְחֻשׁוֹר מְרָדִים טְלִטֵר הַגּוּף.
 סְחָרָה הָרֵאשׁ:
 כֵּל רְצוּעָה הַתִּיר מְנוֹדְעוֹתֵי;
 וְקִט הַסֶּכֶר הַיִּצְרִי אָנוּשׁ,
 לְאֶשֶׁד הַשׁוֹקוֹתֵי.

אֲרָצִי סוֹפֵת חֲשָׁקָה נֹפֶתֶת בְּדָמִים.
 סְדָרָה עֲגִיבֵי יִרְהִיט חוֹשֵׁי בְּחֻסְסִינְיֵי.
 וְכִי בְּרֵהֵט הַיְקוֹד לְשֵׁלֵא הַנְּזָה עֵינְיֵי,
 לְשֵׁלֵא הַרִיחַ לְבָאָר בְּטִשְׁמוֹתֵי אֵימִים?
 זֶה לְיִלְוִית רֹשְׁפֵת לֵי בְּאִישׁוֹנֵי הַנְּשָׁף,
 לְהַ שְׂכִירֵי רְזִים בְּאֶפְרִיִית הַנּוֹף.
 חָזָה מְאִיר תַּגְרֵר בְּעַרְפְּלֵי הַנְּשָׁף
 וְכִשְׁבֵּר לְהַטִּיחַ שְׂאֵרֵי תַצְנֹף.
 אֲנִי הוֹזָה, לְשָׁכֹר וּבְתַעֲשֵׁף
 בְּכַף תַּעֲרִיבָה חֲפָקְרָמֵי הַלֵּב —

ח. לנסקי

יֵר צְמֻרְמֶרֶת, לֵיִל סוֹף תְּרֵשׁ
 הַתְּכַנְּהָ בְּרֵהֵט בְּכֻסָּא.
 סְתֵהֲלִיכִים עִם קָצָה הַתְּרֵשׁ
 עֲצִי אֲרָן זְקוּפֵי גֹט.
 אֶפֶל צֵר וְאֶדָם נִנְה
 מְשֻׁמְלִיכִים בְּסֻכָּה אֲשׁוּחַ,
 טוֹב עִם צוֹעֲנִים לְנוֹכַח
 הַמְדוּרָה לְשֻׁכְבֵי לְנוּחַ.
 טוֹב לְאֲזוּין בְּקָצָה הַאֲזוּן
 מְעֻשִׂית, שְׂאִין לָהּ שְׁחַר,
 עַד שְׂרֵאשׁ עֲצִי הַאֲזוּן
 יתְנוּסִם בְּזֶהֱכ הַשְׁחַר.

זודקת, היא ולא הריו איש הפוליטיקה, מנחמה. ספרות של עם קטן היא טרגדיה. בלי־הסכמה של עשירי הספרות—חכמת המסכן בווייה, וחבל שאין רי. ב. מוציא מזה את המסקנה הנכונה. עם קטן זקוק להבלטה לאומית—ולחכה עצמית יותר מגדול, ולכן ישמרהו אלהים מהיות לחלק עלוב של בעל־כח שכן ואפילו בן־בזע. ילד קטן וחלש נחנק לפרקים גם מתוך חבוק. וגם לא יחבקונו.

שאלני זה לא כבר מישו: מדוע אתם הסופרים העברים שנואים כל־כך על הקהל? הנה התוכח רגיסור עם סופרים בבית־העם והקהל התיחס בשנאה לסופרים? לא ענית. וזה לא כבר שאלני שוב אותו האיש: מדוע אין הסופרים משתתפים בעתון שבעל פה בבית־העם? הקהל כל כך צמא. לו ראת איך מקדמים בחבה את הסופרים המשתתפים! ושוב לא ענית. מה אענה? השואל כבר ענה לעצמו?

גם אהבתם גם שנאתם כקלפת־השום. איבסן ובירנסן היו מוכרחים לברוח מארצם. רק אחרי שורים הודו בגדולתם יכלו לשוב. אצלנו גם זה לא יועיל. פשוט: עתונינו לא יזכירו את אשר כותבים שם בין זרים טובות על הסופר והספרות שלנו. לברוח לא יצטרך הסופר העברי. סכנה ממש אין אצלנו. אבל קללת ימי יתנני במדבר מלון אורחים! רובצת על החוזה העברי עד היום. ואפשר כך צריך להיות? וכי אין אומרים לבלילק בפירושו: שחוק ונאהבך! לא, חוזה, אל תשתוק.

אגב: לענין בלילק: אין אני מעריך את חזיונות חיינו על פי בלילק והנגררים אחריו. יש לי כמו תמיד וכמו שצריך להיות לכל אדם הערכה שלי. אבל האסור לחוזה להוציא משפט קשה על מנהיגים ומונהגים, על כל המנהיגים וכל המונהגים של נו, מה שעשה בלילק? וכי המשורר, העולה בשירתו על בעל־הגטיות שבו, צריך להיות נלמד על פי פירושיהם החפלים של בעלי פוליטיקה מימין ומשמאל? או אולי בא הזמן שנתלמד לקרוא שיר על פי פירושו נפשו, מבלי לשעות לעתונאי ולחשבונותיו? העתונאי ודאי ממלא מקום בחיים, ואם עושה הוא את מלאכתו באמונה, ביחס אנושי ובלו שטוי אח באח—יבורך. אך הזקוקים קריאת־שיר ופירושו הנפשי להיתרם של מדינאים ועתונאיהם, לשאלות־הכם בימין ובשמאל ובמרכז? או החושבים אתם כי טמאי פה ועט הם רק מונופולין של הימין לבד?

טוב שצעירים תוחמים להם תחום לעצמם, ושאלנו הזקנים רק אורחים בו. אם הגיעו הדברים לידי כך, שצעיר אינו פוגש יחס ואין אליו חבה ואין פותח לקראתו דלת ולב—יבנו־נא צעירים בעצמם את במותיהם.

ספרות היא שדה, ובכל רגע עולים גדולים חדשים. (אני אומר: ספרות, אל תחלפוהו ב־לא־ספרות.) הצמחים יכולים להיות פרחים נהדרים, גדולי־פרא עצים נהדרים וגם חולים—וחוץ מזה—שנה שנה מופיעים גידולים חדשים בשדה. ובמשך כל אביב ותחלת־קיץ—יום יום. ואצלנו בארץ—הטבע אינו נח. ואיך אפשר לצמצם ולהגיד: אנו שהיינו צעירים לפני עשרים שנה או לפני עשר—אנו ענין אחר, ואלה—ייטיבו לחכות. למה הם מתפרצים?

ואינני מיוחד מפני הפסולת. המוך יפזור והבר ישאר. אין סכנה. ואם פה ושם יחשב מוך לבר, הן לא רק בין הצעירים שוררת טעות זו. אם די להיות מדקדק כדי לחלוש על סופרים, ואלה מרכינים נבם ונכנעים—מה יש כבר לפחד? אלא שצעירים צריכים ביותר להזהר מפני ילא אמר כלום. צריך ללמוד; וצריך וצריך וצריך... ובעיקר לא לצאת בלהג ידי חובת אמירה. ולצעירי פה ושם פשה הנגע.

וברגע זה ששרציעט טמאים (כלי הבדל מפלגה בפוליטיקה ומהלך בספרות) משטים אחים באחים וממלאים את כל השדה והאוויר עד להחנק—נעים לראות חוברת־ספרות נקיה של צעירים. כונות טובות ומקצת טוהר—יצילו. רק לא שחצנות ונפוח. ואלהי הספרות יעזור. והעיקר לא קפאון ולא ישישו בני מעי! והיו בטוחים. כי יבואו גם ימים טובים,